

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. VI. De verbis propriis ac translatis, usitatis & novis, & de quatuor quibus sermo constat. De vetustis & quibus verbis sit utendum, & de auctoritate. De consuetudine.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

C A P. VI.

De verbis propriis ac translatis, usitatis & novis, & de quatuor quibus sermo constat. De vetustis verbis & quibus verbis sit utendum, & de auctoritate. De consuetudine.

Est etiam sua loquentibus observatio, sua scribentibus. Sermo constat ratione, vetustate, auctoritate, consuetudine. ¹ Rationem præstat præcipue *analogia*, nonnunquam & ² *etymologia*. Vetera, majestas quædam, & ut sic dixerim, religio commendat. *Auctoritas* ab oratoribus vel historicis peti solet. nam poëtas metri necessitas excusat, nisi siquando nihil impediente in utroque modulatione pedum, alterum malunt, qualia sunt, — ³ *Imo de stirpe recisum.* & — *Aeria quo congefere palumbes.* & — *Silice in nuda.* & similia: cum summorum in eloquentia virorum iudicium pro ratione, & vel error honestus est magnos duces sequentibus. ⁴ Consuetudo verò, certissima loquendi magistra: utendumque plane sermone, ⁵ ut numo, cui publica forma est. Omnia tamen hæc exigunt acre iudicium, ⁶ *analogia* præcipue, quam proxime ex Græco transferentes in Latinum, *proportionem* vocaverunt. Ejus hæc vis est, ut id quod dubium est, ⁷ ad aliquid simile, de quo non quæritur, referat: ut incerta certis probet. Quod efficitur duplici via: *comparatione* similium in extremis maxime syllabis,

¹ *Rationem præstat.*] *Analogiam* nonnulli servandam putant in grammatica. ea autem est similium similis inflexio. alii contra *anomaliã*, quæ est inæqualitas & dissimilis declinatio. Artis tamen præceptiones *analogia* potius constant, consuetudinis ratio *anomalia*. Turneb.

² *Etymologia.*] A-Gell. l. 2. c. 25.

³ *Imo, &c.*] *Æneid.* 11. *Ecl.* 3. & 1.

⁴ *Consuetudo vero.*] *Consuetudo* accipienda est pro consensu eruditorum, non pro locutione vulgi, quæ plerunque vitiosa est. Turneb.

⁵ *Ut numo cui publica forma est.*] Ita utendum verbis ut numis publica moneta signatis. Pitb.

⁶ *Analogia præcipue.*] Quia similitudo plerunque imponit & fallit, à qua ducitur *analogia*. Porro M. Varro lib. 8. de lingua latina, multa contra *analogiam* disputat, aitque nullam esse similium observationem. eam tamen in libris de lingua latina tuetur. Turneb.

⁷ *Ad aliquid simile.*] M. Varro ait eum *analogiæ* esse imperitum, qui similitudinem sumere non possit, à qua pendet *analogia*. Idem.

1 *Que*

bis, (propter quod ea ¹ quæ sunt è singulis, negantur debere rationem) & diminutione. Comparatio in nominibus, aut genus deprehendit, aut declinationem: Genus, ut si quærat, ² *funus* masculinum sit, an foemininum, simile illi sit *panis*. Declinationem, ut si veniat in dubium, *hac domu* dicendum sit, an *hac domo*, & *domuum* an *domorum*: similia sunt *domus*, *anus*, *manus*. ³ Diminutio genus modo detegit: & ne ab eodem exemplo recedam, *funem* masculinum esse *funiculus* ostendit. Eadem in verbis quoque ratio comparationis: ut si quis ⁴ antiquos sequutus *fervere* brevi media syllaba dicat, deprehendatur vitiose loqui, quod omnia quæ *e* & *o* literis ⁵ fatendi modo terminantur, eadem si in infinitis *e* literam media syllaba acceperunt, utique productam habent, *prandeo*, *pendeo*, *spondeo*, *prandere*, *pendere*, *spondere*. At quæ *o* solam habent, dummodo per eandem literam in infinito exeant, brevia fiunt, *lego*, *dico*, *curro*, *legere*, *dicere*, *currere*, ⁶ etiamsi est apud Lucillum,

Fervit aqua & ⁷ fervet: fervit nunc, fervet ad annum.

Sed pace dicere hominis eruditissimi liceat, si *fervit* putat illi simile *currit* & *legit*, *fervo* dicetur, ut *curro* & *lego*: quod nobis inauditum est. Sed non est hæc vera comparatio: nam *fervit* illi est simile *servit*: quam proportionem sequenti dicere necesse est *fervire*, ut *servire*. ⁸ Prima quoque ali-

quando

¹ *Quæ sunt è singulis, &c.*] Varro In his quæ non declinantur analogia quæri non debet, ut *mox*, *vix*. Pithœus.

² *Funus.*] Gellius tamen annotat Lucretium esse usum hac dictione in foeminino, *Aurea de cælo demisit funus in arva*. Turneb.

³ *Diminutio genus.*] Annotat ipse Priscianus nomina quadam videri diminutiva, quæ à suo primitivo genere differant, ut *aculeus*, *paxillum*: quæ tamen potius sunt *paronyma* quam *diminutiva*. Idem.

⁴ *Antiquos secutus.*] Antiqui pene omnia verba secundæ conjugationis per

tertiam extulerunt, maxime tamen verba in *vo*. Idem.

⁵ *Fatendi.*] Id est, indicandi.

⁶ *Etiam si est apud, &c.*] Priscianus tamen ait Terentium hoc verbo usum, cum ait, *Cum maxime fervit*. nam Verg. etsi dixit *fervere Leucatem*, nunquam tamen disisset in præsentis *fervo*. Turneb.

⁷ *Fervit aqua & fervet, &c.*] Vide hac de re Gasp. Barthium Advers. lib. 56. p. 9. p. 2645.

⁸ *Prima quoque positio.*] Servius tamen negat *pago* dici absque *n*, Priscianus vero putat *pepigi* deductum esse à verbo *panis*, contrarium tamen sentit Fabius. Turneb.

quando positio ex obliquis invenitur, ut memoria repeto convictos à me qui reprehenderant quod hoc verbo usus essem, ¹ pepigi. Nam id quidem dixisse summos auctores confitebantur, rationem tamen negabant permittere: quia prima positio *paciscor*, cum haberet naturam patiendi, faceret tempore præterito *pactus sum*. Nos præter auctoritatem oratorum atque historicorum analogia quoque dictum tuebatur. Nam cum in XII. tabulis legeremus, *Ni ita pagunt*: inveniebamus simile huic, ² *cadunt*. inde prima positio, etiamsi vetustate exoleverat, apparebat, *pago*, ut *cado*: unde non erat dubium sic *pepigi* nos dicere, ut *cecidit*. ³ Sed meminimus non per omnia duci *analogia* posse rationem, cum sibi ipsa plurimis in locis repugnet. Quædam sine dubio conantur eruditi defendere, ut cum deprehensum est, *lepus* & *lupus* simili positione, quantum casibus numerisque dissentiant: ita respondent, non esse paria, quia *lepus* epicœnum sit, *lupus* masculinum: ⁴ quanquam Varro in eo libro quo initia urbis Romæ enarrat, *lupum* fœminam dicit, Ennium Pictoremque Fabium secutus. Illi autem iidem cum interrogantur cur *aper apri* & *pater patris* faciat: illud nomen positum, ⁵ hoc ad aliquid esse contendunt. Præterea quoniam utrunque à Græco ductum sit, ad eam rationem recurrunt, ut *πῶλες patris*, ⁶ *κίπρις capri* faciat. Illa tamen quomodo effugient, ut nomina quamvis fœminina singulari nominativo, *u, s*, literis finita, nunquam genitivo casu in

vis,

¹ *Pepigi.*] Vult Fabius non esse à *pango, is*, sed à *pago*. Ad i fodes Jac. Spiegelii Interpret. ad Prudent. p. 194. Edit. Weitzian. Hadr. Turneb. Advers. lib. 29. c. 15. p. 1013.

² *Cadunt.*] *Capunt* Ver. Terent. Scaur. de Orthog. 22. Prisc.

³ *Sed meminimus.*] Nunc Quintilianus est contra *analogiam* disputaturus, probabitque multis in locis *anomaliam* esse sequendam, si consuetudine nitatur. Eodem quoque modo apud Græcos Crates grammaticus *anomalsam*

defendit, cum diceret Aristarchus sequendam esse *analogiam*. Fabius tamen mediocritatem esse tenendam putat, ut *analogiam* sequamur si non repugnet consuetudo. Turneb.

⁴ *Quanquam Varro.*] Hæc animalium nomina olim erant omnia *epicœna*, & ad sexus discretionem addebatur masculinum aut fœmina. Idem.

⁵ *Hoc ad aliquid.*] Πρωτότυπον πῶλες π. Pithœus.

⁶ *Κίπρις.*] Varro tamen *aprum* dixit, quod loca aspera incolat. Turneb.

vis, syllabam terminantur, faciat tamen *Venus Veneris*? Item cum *e, s*, literis finita, per varios exeant genitivos, nunquam tamen eadem ¹in *us* syllaba terminatos, *Ceres* cogat dici *Cereris*? Quid vero quæ tota positionis ejusdem, in diversos flexus exeunt? ²cum *Alba* faciat *Albanos* & *Albenses*, *Volo volui* & *volavi*. Nam præterito quidem tempore varie formari verba prima persona *o*, litera terminata, ipsa analogia confitetur. Siquidem facit *cado cecidi*, *spondeo spondei*, *pingo pinxi*, *lego legi*, *pono posui*, *frango fregi*, *laudo laudavi*. ³Non enim cum primum fingerentur homines, ⁴*analogia* demissa cælo formam loquendi dedit: sed inventa est postquam loquebantur, & notatum in sermone, quid quomodo caderet. itaque non ratione nititur, sed exemplo: nec lex est loquendi, sed observatio: ⁵ut ipsam *analogiam* nulla res alia fecerit, quam consuetudo. Inhærent tamen quidam molestissima diligentia perversitate, ut ⁶*audaciter* potius dicant quam *audacter*, licet omnes oratores aliud sequantur: & *emicavit*, non *emicuit*: & *conire*, non *coire*. ⁷His permittamus & *audivisse*, & *scivisse*, & *tribunale*, & *faciliter*, dicere.

1 *In vis*.] Videtur legendum in *eris*: alioqui enim *tellus* quoque facit *telluris*: nullum tamen nomen foemin. in *us*, genitivum facit in *eris*, præter *Venus*. Idem.

2 *Cum Alba*.] *Alba* oppidum est in Latio, unde *Albani* dicuntur. est & oppidum juxta lacum Fuscinum, unde dicuntur *Albenses*. Idem.

3 *Non enim cum*.] Idem testari videtur *Diomedes*: nam cum latinitatem divisisset in *naturam*, *analogiam*, *consuetudinem*, *auctoritatem*; *analogiam* finit sermonis à natura proditi ordinationem esse quandam & observationem, secundum technicos. Idem.

4 *Analogia demissa cælo*.] Cælo venire & demitti dicuntur perfecta quæque, & quorum opus aut inventio major humana dici vult: deinde etiam *cælo missos* dicebant quos inopinato videbant. *Lactant.* lib. 1. c. 2. *Artemidorus* lib. 1. cap. 7. in fine. *Plin.* lib. 16. c. ult. *Cas-*

siodor. Epist. 40. lib. 2.

5 *Ut ipsam analogiam*.] Præcipit quoque *Priscianus* homines *analogiam* tenere debere, sed potius tamen auctorum usum æmulari. *Turneb.*

6 *Audaciter*.] Annotat tamen *Priscianus* *Sallustium* *audaciter* dixisse quin & *Cicero* quoque in oratione pro *Roscio*, *multa scelerate*, *multa audaciter*, *multa improbe fecisti*. Idem. *Audaciter potius quam audacter*, licet omnes oratores.] Non omnes, ô *Fabi*: Apud *Livium* quidem *Marcum*que ac *Lucium Senecas* non veritos *audaciter* dicere testes sunt optimi & antiquissimi codices. *Gronovius*.

7 *His permittamus*.] Non damnat *Fabius* *audivisse* & *scivisse*: sed cum illi analogiæ defensores, *audisse* & *scisse* barbara putarent, putat *Fabius* & plenum verbum & imminutum esse in usu. *Turnebus*.

1 *Frugalis*

dicere. ¹ *frugalis* quoque sit apud illos, non *frugi*: nam quo alio modo fiat *frugalitas*? ² *Idem centum millia nummum*, & *fidem Deum*, ostendant duplices solœcismos esse, quando & casum mutant, & numerum. Ne sciebamus enim, ac non consuetudini & decori serviebamus: sicut in plurimis quæ Tullius in Oratore divinè, ut omnia, exequitur. ³ Sed Augustus quoque in epistolis ad ⁴ C. Cæsarem scriptis emendat, quod is ⁵ *calidum* dicere quam ⁶ *caldum* malit: non quia illud non sit Latinum, sed quia sit odiosum, & ut ipse Græco verbo significavit, *πεχέρον*. ⁷ Atqui hanc quidam *ὀρθόπειαν* solam putant, quam ego minime excludo. Quid enim tam necessarium, quam recta locutio? Imo inhærendum ei iudico quo ad licet: diu etiam mutantibus repugnandum: sed abolita atque abrogata retinere, insolentiæ cujusdam est, & frivola in parvis jactantiæ. ⁸ Multum enim literatus, qui sine aspiratione & producta secunda syllaba ⁹ salutavit, avete (est enim) & *calescere* dixerit potius quam quod dicimus, & *conservavisse*: ¹⁰ his adjiciat *face*, & *dice*, & similia.

¹ *Frugalis quoque.*] Hæc vox *frugalis* Fabio displicet, ac putat dicendum *frugi* pro abstimente & modesto. quaquam Juvencalis *frugalis* dixit. *Idem.*

² *Idem centum.*] Nam ajunt, cum *nummum* dicitur pro *nummorum*, positum esse accusativum singularem pro genitivo plurali, cum *nummum* in genitivo plurali nunquam reperiri dicant. Cicero autem in Orator. ad Brutum ait dicendum esse *trium virum*, & *sestertium nummum*, non *sestertiorum nummorum*. ita impetravimus à consuetudine ut peccaremus. *Idem.*

³ *Sed Augustus quoque.*] Cajum & Lucium nepotes ex Julia & Agrippa Augustus habuit, quorum Cajus in Lycia, Lucius Massilia defunctus est. Vide Gell. lib. 15. cap. 7. *Camerar.*

⁴ *C. Cæsarem.*] Agrippa & Julia filium, quem adoptavit Augustus. *Suetonius.*

⁵ *Calidum dicere quam caldum.*] Varro

lib. 3. de Re Rust. cap. 2. Vide Francisc. Robortelli Emendat. lib. 2. cap. 5. pag. 67. 68.

⁶ *Caldum.*] Apparet seculo Augusti *caldum* potius dictum quam *calidum*. unde Vitruvius, qui illius tempore scripsit, semper appellat *vasa caldaria*. *Turnebus.*

⁷ *Atqui hanc ὀρθ.*] *Ὄρθόπειαν* antea usurpavit pro suavi verborum explanatione & pronunciatione: nunc pro phrasi & locutione quæ recta sit & emendata, quasi tu dicas *rectiloquium*. *Idem.*

⁸ *Multum enim.*] Qui *avete* dicit pro *salvete*, antiquitatem est secutus, alioqui *aveo* à Cicerone frequenter usurpatur pro *cupio*. *Idem.*

⁹ *Salutavit.*] Apparet ex hoc loco, duabus brevibus syllabis Fabii sæculo dictum fuisse *Ave*, sicut *calescere* & *conservasse*. *Camerar.*

¹⁰ *His adjiciat face.*] Dicebant antiqui,

similia. Recta est hæc via: quis negat? sed adjacet & mollior, & magis trita. ¹ Ego tamen non alio magis angor, quam quod obliquis casibus ducti etiam primas sibi positiones non invenire, sed mutare permittunt: ut cum *ebur* & *robur*, ita dicta ac scripta summis auctoribus, in *o* literam secundæ syllabæ transferunt, quia sit *roboris* & *eboris*: *sulfur* autem & *guttur*, *u*, literam in genitivo servent: ideoque etiam *jecur* & *femur* controversiam fecerunt. quod non minus est licentiosum, quam si *sulfuri* & *gutturi* subjicerent in genitivo literam *o* mediam, quia esset *eboris* & *roboris*: sicut Antonius ² Gnipho, qui *robur* quidem & *ebur* atque etiam *marmur* fatetur esse, verum fieri vult ex his *robura*, *ebura*, *marmura*. Quod si animadverterent literarum affinitatem, scirent sic ab eo quod est *robur*, *roboris* fieri: quomodo ab eo quod est *miles limes*, *militis limitis*: *judex vindex*: *judicis vindicis*: & quæ supra jam attigi. Quid? non similes quoque (ut dicebam) positiones, in longe diversas figuras per obliquos casus exeunt? ut *virgo*, *Juno*, *susus*, *lusus*: *cussis*, *puppis*, & mille alia? cum illud etiam accidat, ut quædam pluraliter non dicantur, quædam contra singulari numero, ³ quædam casibus careant: quædam à primis statim positionibus tota mutantur, ut *Jupiter*. Quod verbis etiam accidit, ut ⁴ *fero tuli*: cujus præteritum perfectum, & ulterius non invenitur. Nec plurimum refert, ⁵ nulla hæc,

an

qui, *face*, *dice*, *duce*, ut tradit Priscian. Turneb.

¹ *Ego tamen.*] Reprehendit eos grammaticos qui nomina quædam neutra genitivum facientia per *oris*, terminarent in nominativo per *or* ac dicerent *robor*. Idem.

² *Gnipho.*] Grammaticus Ciceronis seculo, quem & audivisse ille in Prætura quoque traditur à Tranquillo. *Cameras*.

³ *Quædam casibus careant.*] Intelligit ea quæ dicuntur à grammaticis *aperta* & *monoptota*, quæ perpetuam & can-

dem ubique habent terminationem, ut *quatuor*. Turneb.

⁴ *Fero tuli.*] Nam *tuli* ab antiquo est præterito verbi *tullo*: ita *fero* proprium præteritum perfectum & plusquamperfectum non habet. *Idem*.

⁵ *Mollia hæc, an prædura sint.*] *Lege, nulla*, id est, nulli sint obliqui casus. Turneb. *Nulla hæc.*] Idem autem de illis judicium est, quæ prorsum fieri nequeunt: sicut à *volo*, non queat dici *volis*, neque à *Jupiter* *Jupitris*, & de his quæ sunt dura dictu. *Cameras*.

I Nam

an prædura sint. ¹ Nam quid *progenies* genitivo singulari, quid plurali *spes* faciet? Quomodo autem *quire* & *ruere*, vel in præterita patiendi modo, vel in participia transibunt? Quid de aliis dicam, cum ² *senatus senatus senatui*, an *senatus senati senato* faciat, incertum sit? Quare mihi non inueniste dici videtur, ³ aliud esse *Latine*, aliud *Grammatice* loqui. Ac de *analogia* vel nimium. ⁴ *Etymologia*, quæ verborum originem inquirat, ⁵ à Cicerone dicta est *notatio*, quia nomen ejus apud ⁶ Aristotelem invenitur *συμβολον*, quod est *nota*: nam *verbum* è *verbo* ductum, id est *veriloquium*, ipse Cicero qui finxit, reformidat. Sunt qui vim potius intuiti, *originationem* vocent. ⁷ Hæc habet aliquando usum necessarium, quoties interpretatione res de qua quaeritur, eget: ⁸ ut cum M. Cælius se esse hominem frugi vult probare, non quia abstinens sit (nam id ne mentiri quidem poterat) sed quia utilis multis, id est fructuosus, unde sit dicta *frugalitas*. Ideoque in definitionibus assignatur etymologia locus. ⁹ Nonnunquam etiam ¹⁰ *barbara* ab emendatis conatur

tur

¹ Nam quid *progenies*.] Hunc genitivum *progeniei* Fabius damnat, quam nonnulli utantur. damnat quoque *specierum* in genitivo. Turneb.

² *Senatus*.] Priscianus annotat hæc nomina quæ sunt quartæ declinationis, olim quoque fuisse secundæ. Idem.

³ Aliud *latine*.] Loqui *latine* est sequi doctorum & elegantium consuetudinem & usum; *grammatice* vero, est loqui ex præceptionibus artis & ex artis analogia. Idem.

⁴ *Etymologia, quæ*.] *Etymologia* utitur grammaticus ut vim nominis & originem eliciat: *Dialecticus* vero & *rhëtor*, tum ut definiat, tum ut probet. quam alioqui, ut testatur Fabius, rarus est *etymologiae* usus. Idem.

⁵ A Cicerone.] In Topic.

⁶ Aristotelem.] Arist. l. *Ἐπιπένησις*.

⁷ Hæc habet.] Duplex est usus *etymologiae*, vel ut probemus, ut docet Fabius libro quinto, vel ut definiamus, ut

docet libro septimo. quamquam utrobique est quasi quædam definitio. Turneb.

⁸ Ut cum M. Cælius se esse hominem frugi vult.] Homo frugi à Latinis dicitur *sobrius* & temperatus; probus & consummate officiosus: cui nequam opponitur. Cælius autem cum esset ipse profusus & parum continens, interpretatus est hominem frugi, hominem multis utilem. Idem.

⁹ Nonnunquam etiam *barbara*.] Sensus est, interdum *etymologia* veram nominis originem investigat, & compositionem quæ tempore ipso sit immutata, itaque conatur appellationem illam usitatam ostendere barbaram, cum tamen consuetudo vincat. Turneb.

¹⁰ *Barbara ab*.] Hoc est, *etymologia* ostendere vult quæ dictionum naturalis facies sit, si quando illam usus quasi fœcavit. Docet enim esse verum *mediæ* dies, cum sit *medius* dies, etsi *meridiem* omnes dicimus. Camerar.

1 Tri-

tur discernere, ut cum ¹ *Triquetram* dici Siciliam, an *Triquedram*: *meridiem*, an *medidiem* oporteat, quæritur, aliaque quæ consuetudini serviunt. Continet autem in se multam eruditionem, sive illa ex Græcis orta tractemus, quæ sunt plurima, præcipueque ² *Æolica* ratione (cui est sermo no-ster simillimus) declinata: sive ex historiarum veterum notitia, nomina hominum, locorum, gentium, urbium requiramus, unde *Bruti*, *Publicola*, ³ *Pici*: cur *Latium*, Italia, ⁴ *Beneventum*: quæ *Capitolium*, ⁵ collem *Quirinalem*, & *Argiletum* appellandi ratio. ⁶ Jam illa minora, in quibus maxime studiosi ejus rei fatigantur, qui verba paulum declinata, varie & multipliciter ad veritatem reducunt, aut correptis aut porrectis, aut adjectis aut detractis, aut permutatis literis syllabisve. Inde pravis ingeniis ad fœdissima usque ludibria dilabuntur: ⁷ sitne *Consul* à consulendo, an à judicando: nam & hoc *consulere* veteres appellaverunt: unde adhuc remanet illud, *Rogat, boni consulas*: id est bonum judices. *Senatui* nomen dederit ætas: nam iidem *Patres*

¹ *Triquetram dici Siciliam.*] Cosmographi omnes ajunt triangularem esse Siciliæ formam, ideoque *triquetram* appellari à dictione *ἑδρα*, id est, sede & latere. Cic. in Orat. Turneb.

² *Æolica ratione.*] Romani ab Æolibus oriundi sunt, ideoque lingua Romana in plerisque Æolicam imitatur. nam ab ea sumpsit digamma Æolicum, quo crebro utitur. Turneb. *Æolica.*] Ut mutatio *ϛ* in breve *u*, & interpositio *r*, pro consonante. ut *ovum, ovis, Davus*. Camerar.

³ *Pici.*] Ajunt Picum regem Italiæ ita appellatum fuisse, quod primus *Pico Martii* nomen imposuerit, ut à Pico Martio dictus sit. Turneb. *Pici.*] Pythici.

⁴ *Beneventum.*] *Beneventum* oppidum est in Samo, quod cum antea *Maleventum* appellaretur, Romani cum illuc coloniam deduxissent, per *euphonismum* postea *Beneventum* appellarunt. Turneb.

⁵ *Collem Quirinalem.*] *Collis Quiri-*

nalis appellatur à Sabinis illis qui *Curites* dicebantur vel *Quirites*, Romamque cum *Taxio* venerant, & in illo colle castra posuerant. Ita *Varro*, Idem.

⁶ *Jam illa minora.*] Hic tacito nomine *Fabius* notat *Varronem*, qui hæc de re libros tres scripsit *ad Ciceronem*, totidem *ad Septimium*. notat quoque alios, qui omnia pene verba ad etymologiam revocabant, quod quidem ortum videtur à *Platone*, qui in *Cratylo* nullum nomen esse impositum putavit absque ratione & causa. Idem.

⁷ *Sitne consul.*] Aliquando Romæ iidem fuerunt *prætores, consules, judices*, ut meminit *Cicer.* lib. tertio *de legibus*: tamen initio consulatus (ut meminit *Livius* lib. tertio ab urbe) *prætores* duntaxat appellabantur & *consules*, sequentibus deinde annis etiam *judices*; quod satis indicat non appellatos fuisse à judicando. Idem.

κ *Classis*

tres sunt: & Rex, rector: & alia plurima indubitata. Nec ab-
 nuerim tegula, regulaque, & similia his, rationem. Jam
 fit & ¹ *clasis* à calando, & *lepus levipes*, & *vulpes volipes*.
² etiamne à contrariis aliqua sinemus trahi? ut *lucus*, quia
 umbra opacus, parum luceat? & ³ *ludus*, quia fit longissime
 ab lusu? & *dis* quia minime dives? ⁴ Etiamne *hominem* ap-
 pellari quia fit humo natus? (quasi vero non omnibus ani-
 malibus eadem origo, aut illi primi mortales ante nomen
 imposuerint terræ, quam sibi) & verba ab aëre verberato?
 Pergamus: sic pervenimus eousque ut *stella*, luminis stilla
 credatur: cuius ⁵ etymologiæ auctorem, clarum sane in lite-
 ris, nominari ea parte qua à me reprehenditur, inhumanum
 est. Qui verò talia libris complexi sunt, nomina sua ipsi
 inscripserunt, ingenioseque sibi visus est Cajus ⁶ Granius
cælibes dicere veluti cælites, quod onere gravissimo vacent,
 idque Græco argumento. *nidæus* enim eadem de causa dici
 affirmat. Nec ei cedit Modestus inventionem. nam quia
 Cælo Saturnus genitalia absciderit, hoc nomine appellatos
 qui uxore careant. At ⁷ L. Ælius *pituitam*, quia petat vi-
 tam. Sed cui non post Varronem sit venia, qui *agrum*, quod
 in eò agatur aliquid: & ⁸ *graculos*, quia gregatim volent,
 dictos, Ciceroni persuadere voluit; cum alterum ex Græco
 sit manifestum duci, alterum ex vocibus avium? Sed huic
 tanti fuit vertere, ut *merula*, quia sola volat, quasi *mera vo-*
 lans

¹ *Clasis à calando.*] Videatur Justus Zinzerlingus Critic. Juvenil. Promulf. c. 29. p. 93. Joh. Pontanus ad Macrobi. Saturnal. lib. 1. cap. 15. p. 598. Lactant. ad Papin. Stat. Thebaid. lib. 3. p. 623. Isidorus lib. 19. c. 1. & Parei index Lucretian.

² *Etiamne à contrariis.*] Fabius etymologiam reprehendit quæ fit per antiphrasin: quæ sane reprehendenda est, nisi fiat per *ἁπνευσμὸν*, ut cum *Eumenides* dicuntur *Euria*. Turneb.

³ *Ludus, quia longissime fit ab usu.*] Joh. Passeratius in Propert. Prælect.

p. 384. mavult *lusus*.

⁴ *Anne hominem.*] In hac opinione est Lactantius in libro de opificio Dei. Turnebus.

⁵ *Etymologiæ auctorem.*] Palæmon fortasse significatur, Fabii æqualis. Vide cap. 6. lib. 1.

⁶ *Granius.*] *Caninius* legit Valla in Dialecticis: alii *Gabinus*.

⁷ *L. Ælius.*] Lælius lib. 4. de lingua Latina.

⁸ *Graculos.*] Imo *graculi* dicuntur per onomatopœiam à vocis sono *gra*. Turnebus.

I *Quidam*

lans nominaretur. ¹ Quidam non dubitaverunt etymologiae subijcere omnem nominis causam: ut ex habitu, quemadmodum dixi, *longos & rufos*: ex sono, *strepere, murmurare*: etiam derivata, ut à *velocitate* dicitur *velox*: & composita pleraque his similia, quæ sine dubio aliunde originem ducunt, sed arte non egent, cujus in hoc opere non est usus nisi in dubiis. ² Verba à vetustate repetita, non solum magnos ³ assertores habent, sed etiam afferunt orationi majestatem aliquam, non sine delectatione: nam & auctoritatem antiquitatis habent: & quia intermissa sunt, gratiam novitati similem parant. Sed opus est, modò ut neque crebra sint hæc, neque manifesta, quia nihil est odiosius ⁴ affectatione: nec utique ab ultimis & oblitteratis repetita temporibus, qualia sunt ⁵ *topper*, & ⁶ *antigerio*, & ⁷ *exanclare*, & *prosapia*, & ⁸ *saliorum carmina* vix sacerdotibus suis satis intellecta. Sed illa mutari vetat religio, & ⁹ consecratis utendum est. ¹⁰ *Oratio* vero, cujus summa virtus est perspicuitas, quam

II

¹ *Quidam non dubitaverunt.*] Qua in opinione quoque fuit Plato in Cratylo. de nominum autem causis Fabius antea egit. *Turneb.* *Quidam non.*] Supra cap. 4.
² Fabius lib. 8. verbis propriis annumerat vetusta. his uti poterimus, si modice orationi inspergamus, nec à vetustate ultima repetamus, ac præcastrationem addamus. *Turnebus.* *Verba à vetustate repetita.*] Vide hac de re, Fabium lib. 8. c. 3. Agellium lib. XI. cap. 7. Schottum in Senec. lib. 4. Controv. 25. p. 181. Cresollum Vacat. Autumn. lib. 3. p. 576. &c. Johan. Savaronis Comment. ad Sidon. lib. I. Epist. I. p. 3. & lib. 4. Epist. 4. p. 230. & lib. 8. Epistol. 16. p. 530. Joh. Lud. Strebæi De Elect. & Orat. Colloc. verb. lib. I. c. III. p. 54. Ger. Vossii Orat. Institut. lib. 4. cap. 1. &c. ubi copiosissime de *Elegantia Latini sermonis* agit, Frid. Taubmanni Dissert. de Ling. Latina. *Verba à vetustate, &c.*] Nihil ex veterum scriptis habens neque gratiæ, neque dignitatis, inquit Agellius de Seneca, dum quo-

rundam de ipso iudicium profert, cap. 2. l. II. *Pithæus.*
³ *Assertores.*] Intelligit *Antiquarios*: qui duplices sunt. Nam aut exoletas jam & reconditas voces aucupantur, cujusmodi fuit Tiberius *Cæsar* & *M. Antonius*: aut antiquitatem nondum penitus exoletam in usum reducant, cujusmodi fuit Sallustius. *Turnebus.*
⁴ *Affectatione.*] Hoc intelligendum est de *cacozelia*, quæ vitium est elocutionis omne contra virtutem, quando iudicium fallitur specie boni. *Idem.*
⁵ *Topper.*] Cito. *Camerar.*
⁶ *Antigerio.*] Valde.
⁷ *Exanclare.*] Hoc tamen verbo Cic. est usus in Tuscul. & in lib. de finibus, *Turneb.*
⁸ *Saliorum.*] Festus Pompejus ait *versus Saliares* appellari *axamenta*. decantabantur autem per urbem cum tripudiis à Saliis, sed vix intelligebantur propter vocabulorum antiquitatem. *Idem.*
⁹ *Consecratis.*] P. *Congregatis.*
¹⁰ *Orationis summa virtus perspicuitas.*]

E Elegan-

quam sit vitiosa si egeat interprete? ¹ Ergo ut novorum optima erunt maxime vetera, ita veterum maxime nova. Similis circa auctoritatem ratio. Nam etiam si potest videri nihil peccare, qui utitur iis verbis ² quæ summi auctores tradiderunt, multum tamen refert non solum quid dixerint, sed etiam quid persuaserint. Neque enim ³ *tuburchinabundum* & *lurchabundum* jam in nobis quisquam ferat, licet Cato sit auctor: nec *hos lodices*, quanquam id Pollioni placeat: nec ⁴ *gladiola*, atqui Messala dixit: nec *parricidatum* quod in Cælio vix tolerabile videtur: nec *collos* mihi ¹² Calvus persuaserit: quæ nec ipsi jam dicerent. ⁵ Superest igitur ⁶ consuetudo: nam fuerit pene ridiculum malle sermonem quo locuti sunt homines, quam quo loquantur. Et sane quid est aliud *vetus sermo*, quam vetus loquendi consuetudo? Sed huic ipsi necessarium est iudicium, constituendumque in primis, id ipsum quid sit, quod *consuetudinem* vocemus. Quæ si ex eo quod plures faciunt, nomen accipiat, periculosissimum dabit præceptum, non orationi modo, sed (quod majus est) vitæ. Unde enim tantum boni, ut pluribus quæ recta sunt placeant? Igitur ut *velli*, ⁷ & *comam in gradus frangere*, & *in balneis perpotare*, quamlibet ⁸ hæc inva-

Eleganter Just. Lipsius Epistol. Institut. cap. 8. p. 1067. Et vide Agellium lib. 1. cap. 10.

¹ Ergo ut.] Videtur hoc positum esse per *antimetabolen*. est autem sensus, ex verbis novis ea optima erunt, quæ jam usurpata fuerunt ab eruditis: ex veteribus vero, quæ quandam novitatis gratiam habebunt, non tamen insolentem auribus nostri seculi. Turneb.

² Quæ summi auctores.] Erasmus tamen putat nullam esse fugiendam dictionem quæ apud idoneum auctorem reperitur. Idem.

³ *Tuburchinabundum*.] Tuburcinari, de suo: Lurcinari, helluari. Camer.

⁴ *Gladiola*.] Varro annotat, veteres dixisse *gladius* & *gladium*, inde *gladiola*

finxit Messala. Turneb.

⁵ Cum ostenderit Fabius nec semper *analogiam* nos sequi debere, nec vultustatem æmulari, nec auctoritatem sequi: hic docet loquendi formulam pendere à consuetudine. ne quis tamen hoc nomine falleretur, aphorismo distinxit quid *consuetudinem* appellet. Turneb.

⁶ *Consuetudo*.] De consuetudine vide Gellium lib. 1. cap. 10.

⁷ *Et comam in gradus*.] Videtur notare Quintil. quoddam tonsuræ genus, quod fiebat capillis gradatim sectis: hæc tonsura videtur appellari à Martiale *epaphæresis*. Turneb.

⁸ *Hæc invaserint civitatem*.] Vitia concipiunt ipsi & ea infundunt in civitatem. Cic. de legib. *Pithæus*.

I Lapa-

invaserint civitatem, non erit consuetudo, quia nihil horum caret reprehensione: at ¹ *lavamus & tondemus & convivimus* ex consuetudine: sic in loquendo, non si quid vitiose multis infederit, pro regula sermonis accipiendum erit. Nam ut transeam quemadmodum vulgo imperiti loquuntur, tota sæpe theatra, & omnem Circi turbam exclamasse barbare scimus. ² Ergo consuetudinem sermonis, vocabo consensum eruditorum: sicut vivendi, consensum bonorum.

¹ *Lavamus.*] In vetustis codicibus legitur, *lavamus & tondemus*, quæ loquendi ratio & elegantior est, & Fabio aptior. *Turneb.*

² *Ergo.*] Conclusio est epiphonemata, quæ quid consuetudinis nomine intelligat ostendit. *Idem.*

C A P. VII.

De Orthographia.

Nunc quoniam diximus quæ sit loquendi regula, dicendum quæ scribentibus custodienda: quod Græci *ὀρθογραφίαν* vocant, nos *recte scribendi scientiam* nominemus.

¹ Cujus ars non in hoc posita est, ut noverimus quibus quæque syllaba literis constet (nam id quidem infra grammatici officium est) sed totam, ut mea fert opinio, subtilitatem in dubiis habet: ² ut longis syllabis omnibus apponere ³ apicem, ineptissimum est, quia plurimæ natura ipsa verbi quod scribitur patent: sed interim necessarium, cum eadem litera alium atque alium intellectum, prout correpta vel producta est, facit, ut *malus*: utrum arborem significet, an hominem non bonum, apice distinguitur. *Palus* aliud

priore

Prior grammaticæ pars, quæ appellatur *methodice*, complectitur *ὀρθότητιαν*, id est recte loquendi formulam, de qua dictum est: & *orthographiam*, id est recte scribendi scientiam, de qua nunc agit. *Turneb.*

¹ *Cujus ars.*] *Orthographiæ* ars non est posita in literis syllabarum, nisi cum docetur à literatore. nam grammati-

cus subtiliora quædam persequetur. *Idem.*

² *Ut longis syll. &c.*] *Apicem* appellat Fab. *virgulam* extensam, quam Græci vocant *μωρογίαν*, qua non semper utendum est scribendo, nisi differentiæ & distinctionis causa. *Idem.*

³ *Apicem.*] Quando apicis appositio necessaria.